

גמ' ב"ק (כ.) - זה נהנה וזה חסר

רב דניאל שטיין

א. פני יהושע ב"ק (כ.) - פ"א דמה שכתב תחילה שאינו נהנה אין מספיק לפטורו דרוב המזיקים גם כן אינם נהנים ואפ"ה חייבים כיון שהלה מפסיד לכך כתבו דלא חשיב הפסד כ"כ כיון דאינו אלא גרמא בנזקין בעלמא, אבל קשה דא"כ דחשבינן ליה גרמא א"כ אמאי פשוט ליה להש"ס בחצר דקיימא לאגרא וגברא דעביד למיגר דחייב דזה נהנה וזה חסר כיון דלא חשוב לחייבו ע"י שחסרו כיון דגרמא הוא. ואין לומר דפשיטא להש"ס לחייבו משום דנהנה דהא בזה נהנה וזה אינו חסר קא מיבעיא ליה משמע דהחייב במה שנהנה לחוד אינו פשוט לו, ודוחק לומר דכיון שנהנה זה מסייעו לחייבו בשביל כן על החסרון אף על גב שהוא גרמא מצטרפין שני הסברות לחייבו אף על גב דבכל חדא לא מחייב אבל הוא דוחק וכו', ונראה דלא קשיא מידי דסברת התוספות היא דודאי משום מה שחסר אין לחייבו כיון דהוי גרמא בניזקין אלא כיון שנהנה זה בגוף ממון חבירו שדר בביתו בזה לחוד סגי לחייבו, והא דמספקא ליה שם בזה נהנה וזה לא חסר היינו משום דאיכא למימר בכה"ג כופין על מידת סדום כיון שהלה אינו מפסיד כלל, וגדולה מזו כתב המרדכי בשם ראב"ה דאפילו לכתחילה מצי הלה לכופו לדור בעל כרחו בחצר דלא קיימא לאגרא ואף על גב דרוב הפוסקים חולקים עליו מ"מ בדיעבד שדר כבר שלא מדעתו שפיר מספקא להש"ס, אבל בזה נהנה וזה חסר כגון בחצר דקיימא לאגרא וגברא דעביד למיגר כיון דלא שייך להזכיר כאן כלל מידת סדום כיון שמגיע לו היזק שפיר פשיטא ליה להש"ס לחייבו משום הנאתו לחוד.

ב. תשו' הרשב"א (ח"ד סי' י"ג) - שאלת מה ששנינו בפרק כיצד הרגל (י"ט ע"ב) אכלה מתוך הרחבה משלמת מה שנהנית. מה היא משלמת מן העליה או מן הבינונית כחוב דעלמא, דמפני מה אמרה תורה נזקין בעידית מפני הגזלנים והחמסנים. כדי שיאמר אדם מה אני גוזל כדאיתא בפרק הנזקין. והכא אנן סהדי שלא נתכוון לגזול. ורבנן סהדי שאינו בעי אותה היזקה. שהרי לא חייבוהו לשלם אפ"ה מה שאכלה אלא מה שנהנית. תשובה נראה לי הדבר ברור שאינו משלם מן העליה. דלא אשכחן אפילו חצי נזק דמשלם מן העליה וכו' וכ"ש הכא דאפ"ה חצי נזק אינו משלם אלא מה שנהנית וכו' דברחבה אינו נחשב כמזיק אלא ממונו של זה שהיו הפירות שלו בידו של בעל הפרה שכבר נהנית.

ג. גמ' כתובות (ל:) - דתניא רבי נחוניא בן הקנה היה עושה את יום הכפורים כשבת לתשלומין, מה שבת מתחייב בנפשו ופטור מן התשלומין, אף יום הכפורים, מתחייב בנפשו ופטור מן התשלומין. מ"ט דר' נחוניא בן הקנה, אמר אביי נאמר אסון בידי אדם, ונאמר אסון בידי שמים, מה אסון האמור בידי אדם פטור מן התשלומין, אף אסון האמור בידי שמים פטור מן התשלומין וכו'. והאמר רב חסדא מודה ר' נחוניא בן הקנה וכו', בגונב חלבו של חבירו ואכלו שהוא חייב, שכבר נתחייב בגניבה קודם שבא לידי איסור חלב, אלמא דמעידנא דאגביה קנייה, מתחייב בנפשו לא הוה עד דאכיל ליה, הכא נמי בעידנא דאגביה קנייה, מתחייב בנפשו לא הוה עד דאכיל ליה, הכא במאי עסקינן כגון שתחב לו חבירו לתוך פיו. סוף סוף כיון דלעסיה קנייה, מתחייב בנפשו לא הוה עד דבלעה, כגון שתחב לו לתוך בית הבליעה. היכי דמי, אי דמצי לאהדורה, ניהדר, אי לא מצי לאהדורה, אמאי חייב, לא צריכא, דמצי לאהדורה ע"י הדחק.

ד. ס' ברכת שמואל (ב"ק סי' י"ד אות ב') - דהנה שאלתי מכבר את פי מו"ר זיע"א דלכאורה הא תביעת מה שהנהנה הוא כתביעת חוב מלוה, דתובעו ממוני גבך הוא, דהביאור דין מה שהנהנה אינו דין מזיק שתובעו תשלומי החפץ אלא שתובע תביעת החפץ עצמו שיש עליו ע"י שהוא נהנה מהחפץ ונתרבה אצלו דמים ותובעו ממוני גבך הוא וא"כ איך שייך שיפטור ע"י קלב"מ וכו', והשיב לי דתביעת מה שהנהנה הוי ג"כ מלוה הכתובה בתורה וכו', וכן בדר בחציר חבירו שלא מדעתו לא משום דנתאכל ברשותיה דידיה ומדין שכירות הוא דמשלם וכו' והוי כמלוה הכתובה בתורה.

ה. חי' מאירי ב"ק (ע.) - מכאן למדו קצת מפרשים בזה שאמרנו אין אדם מת ומשלם שבדיני שמים מ"מ חייב שאם לא כן אין זה אתנן אלא מתנה בעלמא וכו' וחכמי הצרפתים מחדשים בזו שיטה אחרת לומר שאף בית דין מחייבין ליתן אתנן אף בחייבי מיתות וכו' ולא אמרו אין אדם מת ומשלם אלא בדבר הבא דרך נזקים אבל בדבר שקבלו עליו דרך תנאי ומשא ומתן כגון אתנן וכגון חוסם פרה שקבל עליו שלא לחסום ואף אם לא קבל עליו מ"מ הרי הוא כמי שקבל הואיל ומן התורה.

ו. רמ"א (תו"מ סי' רס"ד סע' ד') - וכן כל אדם שעושה עם חבירו פעולה או טובה, לא יוכל לומר: בחנם עשית עמדי הואיל ולא צויתך, אלא צריך ליתן לו שכרו.

ז. רא"ש (פ"ב סי' ו') - פר"י דה"ה נמי בחצר דקיימא לאגרא וגברא דלא עביד למיגר דפטור כיון דלא נהנה אף על פי שגרם הפסד לחבירו דאפילו גירש חבירו מביתו ונעל הדלת בפניו אין זה אלא גרמא בעלמא ולא מחייב וכו'. ורב אלפס ז"ל כתב אבל בחצר דקיימא לאגרא צריך להעלות לו שכר ואף על גב דלא עביד למיגר דהא חסריה ממונא וכו', ומיהו כבר הוכחתי שעל החסרון אין חייב דלא הוי אלא גרמא בעלמא ואי איכא לחיוביה מהאי טעמא איכא לחיוביה משום שאכל חסרונו של זה ולא דמי לנועל ביתו של חבירו ולא דר בו או המוביר שדה של

חבירו שלא בא לידו כלום מחסרון חבירו אבל זה אף על גב שלא נהנה שהיה מוצא דירה אחרת בחנם מ"מ השתא מיהא קאכל מה שחבירו נפסד וכ"נ.

ח. נימוקי יוסף (ח: בדפי הרי"ף) - וחצר דקיימא לאגרא וגברא דלא עביד למיגר. לא הזכירוהו וכתבו בעלי התוספות ז"ל שזה פשוט הוא שהוא פטור דכמבטל כיסו של חבירו או כי אחדקיה לחבריה באנדרונא שהם פטורים והרא"ה ז"ל כתב שכל הגאונים ז"ל פה אחד אומרים שהוא חייב וכן דעת רבו ז"ל ולא דמי למבטל כיסו ולאחדקיה לחבריה דהתם גרמא בעלמא הוא אבל בכאן שדר בה ואכל פירותיו חייב בודאי תדע שאילו אכל אדם פירות חבירו חייב אף על פי שלא נהנה כלל ומיהו אילו לא דר בה אלא שסגר כל השנה פטור ע"כ לשונו וכן כתב הריטב"א ז"ל דכשלא דר בה גרמא בעלמא הוא וכן כתב הרמ"ה ז"ל דכשדר בה חייב מידי דהוה אכל נזקים דעלמא דזה חסר וזה לא נהנה אלא שחולק ז"ל ואמר דשבת שלא במקום נזק נמי כגון דהדקיה באנדרונא חייב כדאיתא פ' החובל וכל היכא דקיימא לאגרא וגרם לאפסודיה כגון דגזלה מיניה אף על גב דלא דר בה חייב ואפילו למאן דלא דאין דינא דגרמי וכל שכן למאן דדאין ע"כ.

ט. קצות החושן (סי' שס"ג ס"ק ג') - ותמה אני על עצמי בראיה זו דהתם אדם באדם וחייב משום שבת, אבל בנועל חנות דהו"ל אדם בשור פטור משבת.

י. ח"י רבי שמואל (סי' י"ח אות ז') - ואשר יראה בבאור דברי הרמ"ה, בהקדם ב' הקדמות. דהנה הרא"ש לקמן בפרק החובל (סי' ג) כתב דמסתברא דהא דבאדקיה באינדרונא מיחייב משום שבת מיירי שהכניסו לחדר וסגרו בתוכו, אבל אם היה כבר בחדר וסגר עליו הפתח גרמא בניזקין הוא ופטור, וכן קי"ל בשו"ע סי' תכ סעי' יא. אולם נראה די"ל דהרמ"ה נחלק על הרא"ש בזה, דהנה באמת סברת הרא"ש צ"ע דהרי דין מזיק דשבת הוא על מה ששלל ממנו את הכושר למלאכה, דבנזקי אדם חידשה תורה שיש לזה דין מזיק, ואפילו כשדחפו לחדר ונעלו שם, הא דין מזיק דאית ליה אינו מחמת שדחפו אלא על שלקח ממנו את כושר המלאכה, וא"כ אין נ"מ אם דחפו לשם או שישב שם ונעלו, דכיון דמה שנוטל ממנו את כושר המלאכה נחשב למזיק בנזקי אדם, אין שום חילוק אם נוגע בגופו ומזיקו או שמזיקו מרחוק. וא"כ י"ל דהרמ"ה באמת נחלק על הרא"ש בזה, וס"ל דגם אם ישב כבר קודם בחדר ונעלו חייב מדין שבת, דסגירת החדר הוי מעשה מזיק כיון שבזה שולל ממנו את אפשרות העשייה, ואף שאי"ז מעשה בגופו מ"מ חשיב מזיק בידים, כי היכי דבזריקת חץ חשיב מזיק משעת הזריקה. ועוד עלינו להקדים, דהנה יש לחקור בעיקר חיובא דשבת אם הוא דוקא בביטלו ממלאכה או דהוא שייך על כל מניעת ריוח וכו', די"ל דדוקא היכא דביטלו ממלאכה התם יש לזה דין מזיק, דהרי היה לו בגופו כושר למלאכה ונטל ממנו את זה, וכל כה"ג חידשה התורה דין מזיק מחודש של שבת, אבל מה שיכל להרויח ממונ ומונע ממנו את זה, לא חשיב מזיק דהרי לא הזיק את האדם עצמו, דריוח הסחורה הוא דבר צדדי שאינו בגוף האדם, ויש מקום לומר דע"ז ליכא חיובא דשבת, והראוני שהמהרש"ל ביש"ש פרק החובל (סי' יא) כתב דשבת שהיה יכול להסתחר ולהרויח לא שיימנן דמי יודע אם יצליח ולא פסיקא מילתא, ע"ש. ומבואר מזה שבאמת על מניעת מסחר היה שייך חיוב שבת אלא משום שאינו ברור שירוויח לא מחייבין, הא אם יהיה מסחר שהרויח בו ברור כמו חנוני שמרויח כל יום, יהיה בזה חיוב שבת וכו'. אולם בדעת הרמ"ה י"ל דיסבור שגם בכה"ג יתחייב, ולא משום שבת דבהמתו, אלא דהא נמי הוי שבת דבעלים, ומשום דהרי אם יסגור את הבעלים בחדר ולא יניחנו להשתכר בבהמתו, ודאי דיתחייב בזה משום שבת, וא"כ י"ל דלאו דוקא כשסגרו בחדר מתחייב, אלא כל היכא שעשה מחיצה בינו לבין בהמתו, שע"ז אינו יכול להשתכר בבהמתו חשיב נמי כהדקיה לבעלים באינדרונא וכו', ולפי"ז הרי מבואר מה דס"ל להרמ"ה הכא דגם אם לא דר בחצר מ"מ כיון שמונע את הבעלים מלהשכיר את חצירו חייב ע"ז מדין שבת, דהא הוי נמי כהדקיה באינדרונא כיון שהוא מונע מהבעלים את היכולת להרויח ע"י חצירו.